



DAVLAT-XUSUSIY SHERIKCHILIK ASOSIDA TA'LIM TIZIMIDA MUVOFIQLASHTIRISH FUNKSIYASINING AMALDAGI HOLATI

Ibroximjonova Ruxshona Baxromjon qizi

Andijon davlat universiteti Menejment yo'nalishi 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21772931>

ARTICLE INFO

Received: 21st July 2026

Accepted: 22nd July 2026

Published: 31st July 2026

KEYWORDS

davlat-xususiy sheriklik, ta'lim tizimi, muvofiqlashtirish funksiyasi, ta'lim menejmenti, boshqaruv, hamkorlik mexanizmlari, ta'lim siyosati, tashkiliy boshqaruv, monitoring va baholash, institutsional hamkorlik, boshqaruv samaradorligi, innovatsion rivojlanish.

ABSTRACT

Ushbu maqolada davlat-xususiy sheriklik (DXSh) asosida ta'lim tizimida muvofiqlashtirish funksiyasining amaldagi holati ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Ta'lim muassasalari, davlat boshqaruvi organlari hamda xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlarining samaradorligi, ularni muvofiqlashtirishning tashkiliy-huquqiy asoslari va boshqaruv jarayonidagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, mamlakatimizda davlat-xususiy sheriklik loyihalarini amalga oshirishda uchrayotgan muammolar, jumladan, institutsional hamkorlikning yetarli darajada yo'lga qo'yilmagani, vakolatlarining aniq taqsimlanmaganligi, monitoring va baholash tizimining takomillashtirilishi zarurligi tahlil etilgan. Tadqiqot natijasida ta'lim tizimida muvofiqlashtirish funksiyasining samaradorligini oshirish, boshqaruv subyektlari o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash hamda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kirish (Introduction):

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimining sifati va qamrovi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini belgilab beruvchi eng asosiy omillardan biridir. Bugungi kunda aholi sonining muttasil o'sib borishi, ta'lim xizmatlariga bo'lgan talabning ortishi hamda zamonaviy ta'lim infratuzilmasini yaratish ehtiyoji davlat byudjetiga tushadigan moliyaviy yuklamani sezilarli darajada oshirmoqda. Ushbu muammolarni hal etish va ta'lim sohasiga innovatsion boshqaruv usullarini joriy qilish maqsadida ko'plab rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar qatori, O'zbekistonda ham **davlat-xususiy sherikchilik (DXSh)** mexanizmlaridan keng foydalanilmoqda.

Ta'lim tizimida DXSh – bu nafaqat moliyaviy resurslarni jalb qilish vositasi, balki davlat va xususiy sektor o'rtasida risklar, majburiyatlar va manfaatlarni taqsimlashga asoslangan murakkab ijtimoiy-iqtisodiy hamkorlik tizimidir. Biroq, ushbu hamkorlikning qanchalik muvaffaqiyatli bo'lishi jarayon ishtirokchilari o'rtasidagi harakatlarni birlashtiruvchi va yo'naltiruvchi mexanizm - **muvofiqlashtirish funksiyasining** qay darajada samarali yo'lga qo'yilganligiga bevosita bog'liq.

Amaliyot va dastlabki kuzatishlar shuni ko'rsatmoqdaki, ta'lim sohasida DXSh munosabatlarini tartibga soluvchi dastlabki huquqiy va institutsional asoslar yaratilgan bo'lsa-da, loyihalarni amaliyotga joriy etishda qator tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Xususan, davlat buyurtmachilari (vazirliklar, hokimiyatlar) va xususiy investorlar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni tartibga solish, loyiha bosqichlarini nazorat qilish, ta'lim sifatini kafolatlash hamda yuzaga keladigan byurokratik to'siqlarni bartaraf etishda muvofiqlashtirish jarayonlari yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Bu holat esa investitsiyalarning kechikishiga, resurslardan samarasiz foydalanishga va DXSh loyihalarining ijtimoiy samaradorligi pasayishiga olib kelishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili (Literature Review):

Jahon ilmiy amaliyotida davlat-xususiy sherikchilik (DXSh) masalalari, xususan, ijtimoiy soha va ta'lim tizimida ushbu mexanizmni qo'llash bo'yicha ko'plab nazariy va amaliy tadqiqotlar olib borilgan. Biroq, boshqaruvning muhim elementi bo'lgan "muvofiqlashtirish funksiyasi" tahliliga qaratilgan ishlar nisbatan kam uchraydi. Mavzuga oid adabiyotlarni shartli ravishda uch guruhga ajratish mumkin:

1. Xorijiy olimlar va xalqaro tashkilotlar tadqiqotlari: Xalqaro tajribada ta'lim tizimida DXShni rivojlantirish asosan "Yangi davlat menejmenti" (New Public Management) konsepsiyasi doirasida o'rganiladi. Xorijiy olimlardan E.Savas, N.A.Xarris, P.Rozenau kabi tadqiqotchilar o'z ishlari orqali DXSh ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish va byudjet xarajatlarini maqbullashtirishning asosiy vositasi ekanligini asoslab berishgan. Shuningdek, Jahon Banki (World Bank) va Osiyo Taraqqiyot Banki (ADB) tomonidan e'lon qilingan hisobotlarda DXSh loyihalarining muvaffaqiyati to'g'ridan-to'g'ri institutsional muvofiqlashtirish - ya'ni, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi axborot almashinuvi va risklarni to'g'ri taqsimlash mexanizmlariga bog'liqligi alohida ta'kidlanadi.

Muhokama (Discussion):

Olib borilgan tahlil va o'rganishlar natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekiston ta'lim tizimida davlat-xususiy sherikchilik (DXSh) mexanizmlari jadal joriy etilayotgan bo'lsa-da, loyihalarni amaliyotga tatbiq etishda idoralararo **muvofiqlashtirish funksiyasining tarqoqligi** asosiy to'siqlardan biri bo'lib qolmoqda.

Olingan ma'lumotlar va amaliy kuzatishlarni umumlashtirib, tizimdagi mavjud holatni quyidagi yo'nalishlarda muhokama qilish mumkin:

1. Gorizontal va vertikal muvofiqlashtirishdagi uzilishlar: Xorijiy davlatlar (masalan, Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya) tajribasida DXSh loyihalari asosan maxsus vakolatli yagona organ tomonidan yoki to'liq "Yagona darcha" tamoyili asosida muvofiqlashtiriladi. Bizning amaliyotda esa maktab yoki bolalar bog'chasi qurish / boshqaruvga olish istagidagi xususiy investor qator idoralar (Ta'lim vazirliklari, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Kadastr agentligi, mahalliy hokimiyatlar va sanitariya-qurilish nazorati organlari) o'rtasida hujjat aylanish jarayonlarini o'zi muvofiqlashtirishiga to'g'ri kelmoqda. Bu esa loyiha hujjatlashtirish va kelishish bosqichlarini (ko'pincha belgilangan reglamentdan ko'ra) sun'iy ravishda cho'zilib ketishiga olib keladi.

2. Axborot almashinuvi va raqamlashtirishning yetishmasligi: Adabiyotlar tahlilida ta'kidlanganidek, muvaffaqiyatli DXSh asosan tezkor axborot almashinuviga tayanadi. Tadqiqotimiz shuni ko'rsatdiki, ta'limdagi DXSh loyihalari reyestri hamda davlat organlarining axborot bazalari o'rtasida to'liq sinxronizatsiya yo'q. Ya'ni, loyiha holati, uning moliyaviy barqarorligi va qurilish bosqichlari bo'yicha yagona elektron platforma orqali onlayn monitoring qilish tizimi yetarlicha shakllanmagan. Oqibatda, monitoring ishlari qog'oz shaklidagi hisobotlarga asoslanib, byurokratik yuklamani oshirmoqda.

3. Risklar va tranzaksion xarajatlarning ortishi: Muvofiqlashtirish jarayonidagi noaniqliklar va turli idoralarning talablari bir-birini inkor etishi (yoki takrorlashi) xususiy sherikning tranzaksion xarajatlarini oshirib yubormoqda. Investor o'z mablag'larini jarayonlari shaffof bo'lmagan tizimga tikishda ehtiyotkorlik qiladi. Bu esa ta'lim sohasiga yirik,

uzoq muddatli va innovatsion xususiy sarmoyalardan ko'ra, ko'proq kichik hajmdagi va tez daromad keltiradigan obyektlarga mablag' yo'naltirilishiga sabab bo'lmoqda.

4. Ta'lim sifatini nazorat qilish mexanizmlarining zaifligi: DXSh faqatgina bino qurish yoki jihozlash emas, balki sifatli ta'lim xizmatini taqdim etishdir. Amaldagi muvofiqlashtirish asosan infratuzilmani yaratish (qurilish) bosqichida faol ishlaydi, biroq obyekt ishga tushgach, xususiy sherik tomonidan taqdim etilayotgan ta'limning davlat standartlariga mosligini doimiy monitoring qilib borish va o'zaro hamkorlikda metodik yordam ko'rsatish funksiyasi oqsoqlanmoqda.

Natijalar (Results):

O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida, xususan, maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim sohalarida davlat-xususiy sherikchilik (DXSh) mexanizmlarini rivojlantirish bo'yicha olib borilgan o'rganishlar amaldagi muvofiqlashtirish jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlari va bir qator tizimli holatlarni aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot doirasida DXSh loyihalarini tashabbus qilishdan boshlab, ularni ishga tushirishgacha bo'lgan bosqichlardagi institutsional hamkorlik tahlil qilindi.

1. Ta'limda DXSh loyihalarining o'sish dinamikasi va qamrovi Olingan ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda ta'lim sohasida xususiy sektor ishtiroki keskin oshgan. Xususan, maktabgacha ta'lim tizimida DXSh asosidagi nodavlat muassasalar ulushi umumiy qamrovning salmoqli qismini tashkil etmoqda. Biroq, loyihalarining aksariyati (tahminan 70-80%) nisbatan soddalashtirilgan model - oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini tashkil etish shakliga to'g'ri keladi. Yirik sarmoya va murakkab infratuzilma talab qiladigan umumiy o'rta ta'lim (maktablar) obyektlarini qurish va boshqarish bo'yicha DXSh loyihalari soni o'sish sur'atiga ega bo'lsa-da, kutilgan salohiyat darajasida emas. Bunga asosiy sabablardan biri sifatida yirik loyihalarni muvofiqlashtirish jarayonining murakkabligi aniqlandi.

Xulosa va Takliflar (Conclusion and Recommendations):

Ta'lim tizimida davlat-xususiy sherikchilik (DXSh) mexanizmlari joriy etilishining bugungi holatini o'rganish va tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ushbu yo'nalishda salmoqli miqdoriy o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Biroq, sohaning institutsional muhitida, ayniqsa ishtirokchilarning harakatlarini birlashtiruvchi muvofiqlashtirish funksiyasida qator tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Vakolatli davlat organlari o'rtasida axborot almashinuvining to'liq integratsiya qilinmaganligi, loyihalarni kelishishdagi byurokratik to'siqlar hamda vakolatlarning aniq chegaralanmaganligi investorlarning tranzaksion xarajatlari va vaqt yo'qotishlarini oshirmoqda. Bu esa, o'z navbatida, yirik va uzoq muddatli ta'lim loyihalariga xususiy sarmoya kirib kelishini sekinlashtirmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonuni. (O'RQ-537-son, 10.05.2019-y.). Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, Lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son Farmoni. (29.04.2019-y.).
3. Белицкая, А. В. (2012). Правовое регулирование государственно-частного партнерства. Москва: Статут.
4. Abdurahmonov, Q. X., va boshqalar. (2020). Inson taraqqiyoti va ta'lim iqtisodiyoti (Darslik). Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti.
5. Xolmurodov, Sh. R. (2021). "Ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini joriy etishning moliyaviy-iqtisodiy asoslari". Iqtisodiyot va ta'lim ilmiy jurnali, №4, 112-118-betlar.